

Nicole Hennem

Hvordan forstår institusjoner ungdom?

Artikkelen vil ta utgangspunkt i et avsluttet prosjekt om krise- og utredningsinstitusjoner¹. Prosjekt- rapporten fokuserer på ideologien som forvaltes innenfor disse institusjoner og hvordan ideologien nedfelles i praksis. Med ideologi menes i dette tilfellet forestillinger man har om hvorfor verden er slik den er. Forestillinger miljøarbeiderne har om sitt arbeid og om ungdommene, forestillinger ungdommene har om institusjonen og om seg selv. Alt dette er med på å gi en forståelse av hvilke organisasjoner krise- og utredningsinstitusjoner er.

Fokuset i artikkelen vil ta for seg én side ved institusjonenes virksomhet, nemlig deres måte å ”konstruere” vanskelig ungdom. Med konstruksjon av ungdom menes at ungdom er definert og får sin mening i det kulturelle betydningssystem som institusjonen representerer. Artikkelen vil vise hvordan fag og moral utgjør bærende hierarkier i institusjonen og hvordan ungdommenes liv blir fortolket innenfor denne rammen. Til slutt drøftes noen problemstillinger knyttet til institusjonsforskning.

Krise- og utredningsinstitusjoner

Barnevernets krise- og utredningsinstitusjoner er relativt nye institusjoner. De er et resultat av et prosjekt som ble satt i gang av Sosialdepartementet i 1985. Prosjektets formål var å vise hvilken styrking av tiltaksapparatet som var nødvendig for å kunne heve den kriminelle lavalder fra 14 til 15 år. Prosjektet viste at kriminalitetsbe-

¹ Prosjektet var finansiert av Norges forskningsråd, delprogram barnevernforskning, og munnet ut i en rapport ”Den komplekse virkelighet – Krise- og utredningsinstitusjoners tvetydige verden”. Rapporten er utgitt av Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) i 1997.

lastede ungdommer oftest hadde sammensatte problemer som dårlige hjemmeforhold, skoleskulk og rusmisbruk. ”Dette vil si at de blir målgrupper for flere av tiltakssystemene samtidig” (NOU 1985:3,12). Prosjektet konkluderte med nødvendigheten av å samorganisere tiltakene som var involvert rundt hver enkelt ungdom. Tiltakene skulle ”koordineres slik at de blir tilstrekkelige omfattende og sørge for kontinuitet slik at klientene slipper stadige personsifter” (id.,12). Som et resultat av prosjektet ble fylkeskommunene oppfordret til å bygge tiltakskjeder i de respektive fylkene. Ogden og Veselka (1990:5) definerer en tiltakskjede som ”en arbeidsmodell og prinsipper for et helhetlig tiltaksapparat på kommunalt og fylkeskommunalt nivå”. Denne modellen er ment å ivareta ungdommens omsorgsbehov på en bedre måte enn tidligere ved å sikre behovsdekning og kontinuitet.

Sentralt i organiseringen av tiltakskjeder er krise- og avlastningsmulighet. I NOU 1985:3 ble det påpekt ”at vi må ha en mulighet til å plassere ungdommen i krisesituasjoner - også mot ungdommens vilje - i en periode inntil systematisk arbeid kan settes i gang.” I tillegg må ”tiltakene² knyttes til fylkesbasen som ledd i tiltakskjeden, og forbindelsen til det kommunale apparatet bør opprettholdes.” I en periode ble krise- og avlastningsmuligheter knyttet til eksisterende institusjoner. Noen plasser ble øremerket til dette formålet. I 1987 ble det bygd en lukket institusjon hvis formål var å avlaste de øvrige hjelpeinstansene. Institusjonen tok imot ungdommer, ”de aller vanskeligste”, for korte perioder før de ble plassert i andre tiltak. Under oppholdet ble ungdommene utredet og ”ansvarliggjort”³. Denne institusjon kan sies å være en modell eller forløper til krise- og utredningsinstitusjoner som har vært bygget i fylkene siden 1992. Fylkeskommunene og kommunene blir samarbeidsinstanser, de første ved å administrere og finansiere institusjonene, de andre ved å kjøpe tjenester.

Krise- og utredningsinstitusjonene har et omfattende mandat som kan oppsummeres på følgende måte: de skal enten tilby akuttmottak eller utrede enkeltungdommer og foreslå tiltak, som et ledd i arbeidet for å gi omsorg til vanskeligstilte ungdommer. Implisitt ligger det et ønske fra fylkeskommunene om at disse institusjonene skal utvikle seg til kompetansesentre med hovedansvaret for kartlegging av problemer og koordinering av tiltak for ungdommer. Intensjonen er at hjelpen de skal gi, skal defineres utfra hvert enkelt ungdoms behov for kontinuitet i omsorg, behov for grenser og behov for trygge voksne modeller.

Institusjonene er små enheter som tar imot ungdommer fra 12 til 18 år med adferdsvansker. I utgangspunktet er de åpne institusjoner, men de kan lukkes. En an-

² Tiltakene omfatter alt fra fosterhjem til kollektiver.

³ Det henvises til rapporten ”Det organiserte nederlaget. Krise- og utredningsinstitusjoners vanskelige stilling.” (Nicole Hennem, 1/1993. Rapportserie fra Barnevernets Utviklingssenter. Oslo)

nen måte å organisere institusjonene på er å etablere et samarbeid mellom to institusjoner: Den ene tar imot ungdommer som barnevernets førstelinjetjeneste vurderer trenger låste dører, den andre tar imot de som vurderes å bli plassert med åpne dører. (Dette prosjektet tok kun for seg lukkede krise- og utredningsinstitusjoner.) Oppholdets varighet kan være fra et døgn til tre måneder. Hvordan oppgavene internt skal løses, er overlatt til hver institusjon. Dette kan bety at det finnes mange varianter av krise- og utredningsinstitusjoner, men praksis i feltet viser at én løsning er blitt foretrukket framfor andre: Institusjonen deles i tre avdelinger, en administrativ/utredende avdeling, en boenhet med kjøkken, oppholdsstue og soverom, og en pedagogisk avdeling som misvisende ofte kalles for skole.

Det går ikke fram av krise- og utredningsinstitusjonenes mandat om akuttmottak, utredning og forslag til tiltak hva som er deres særpreg. Særpreget finnes i bruken av tvang. En stor del av ungdommene er tvangsplassert etter barneverntjenesteloven § 4-24, en annen stor gruppe er der på ”frivillig tvang” etter § 4-26 i samme lov. Tvangen understrekes ved låste dører, reglement og nærmest allmakt til personalet. Dette siste er blitt noe redusert de siste årene.

Man har en god del kunnskap om hvordan det er å være pasienter eller klienter på institusjoner (Goffman 1961, Barton 1969, Repstad 1994). Men hva gjør det med personalet å arbeide under tette forhold med låste vinduer og låste dører? Hvordan tolker personalet tvang og hva betyr det for personalet å måtte håndheve tvang overfor ungdommer? Tvangsinstitusjoner er tette samfunn. En karakteristikk ved små tette samfunn er deres oversiktighet og følgende sterke sosiale kontroll. Det blir vanskelig å skjule noe og vaksomheten over for hverandre er stor. Det føles trykkende å arbeide under slike forhold i lengre tid. For å komme bort fra tvangen organiserer personalet seg bort fra den. Noen organiserer dagsturer med ungdommene: handleturer, skogsturer, kaféturer, bilturer, båtturer, osv.

Tvangen påtvinger også personalet normalitet. De blir i deres arbeidsutøvelse de beste forsvarere av hva som anses som normalt i samfunnet. ”Vi skal få deg på rett vei igjen.” ”Du har gått på feil spor til nå, men vi gir deg mulighet til å komme på rett skinnegang igjen.” Personalet har ikke noen annen valgmulighet å gi ungdommene enn å normalisere dem. Det ligger nærmest som en usagt plikt på personalet i institusjonen å passe på at ungdommene følger normene og reglene for anstendig oppførsel. Personalet opplever det som et nederlag når ungdommene gjør noe de ikke skulle ha gjort. I et slikt miljø er det lett å utvikle seg til å bli reglenes og ungdommenes vokter. Det normative gir mindre rom for fleksibilitet og romslighet. Vaksomheten det krever resulterer i emosjonell slitasje hos personalet.

Institusjonen som hjelpe- og kontrollinstans

Hjelp og kontroll/straff er tilbakevendende tema i institusjonsforskning. Historien

om barnevernets institusjoner er historien om hvordan samfunnet prøver å løse følgende tvetydighet: på den ene siden finnes det en moralsk plikt til å verne barn, på den annen side den samme plikten til å verne samfunnet mot faren en viss type barn representerer (Dahl 1978, Grinde 1993, Ericsson 1994). Tvetydigheten var synligere på 1800-tallet enn den er i dag. Noen plasseringer var for barn og ungdommer som av ulike årsaker trengte et annet omsorgshjem enn foreldrehjemmet. Andre plasseringer var for de som trengte et korrektiv til oppdragelsen og for de som trengte straff eller et annet alternativ til straff. Disse plassene gjaldt i hovedsak ungdommer mellom 13 og 18 år (Foucault 1975, Nielsen 1986, Fustier 1988). Det var tydelig for alle hvem som var de "snille" og hvem som var de "slemme", avhengig av typen institusjonsplasseringer. I dag er fordelingen den samme. Grinde (1993) nevner at barneverntiltak har to hovedårsaker. Den første er omsorgssvikt eller mishandling, hvilket oftest gjelder mindre barn. Den andre er adferdsproblemer hos større barn eller ungdom. De siste er de samme barna som før trengte et korrektiv til oppdragelse eller straff. At det er de samme barna skjules ved den økende bruk av psykologi som forklaringsmodell på problemer og som retorikk (Hillman 1992, Ivy 1995). Dette skaper en større tvetydighet i barnevernets oppdrag enn det som kunne antas fra før av.

En sammenligning mellom måten ungdomsinstitusjoner ble sett på før i tiden og hvordan de blir omtalt nå til dags kan være nyttig i den sammenheng. Det avdekker hva som til enhver tid tilsløres eller underkommuniseres. Nielsen (1986) drøfter den betydningen navnet ungdomsinstitusjoner har fått gjennom årene i Danmark: fra oppdragelsesanstalt til hjem. Samme utviklingen har skjedd i Norge: fra oppdragelsesanstalt til hjem og videre med senter som det siste anvendte begrep. Nielsen problematiserer navneskiftet ved å knytte det an til dobbelmoralen som finnes i samfunnet. Hva reflekterer navneskiftet? Det kan sees på som et uttrykk for et genuint ønske om å omforme eller påvirke virkeligheten ved å endre navn. Men det kan også sees som et uttrykk for et ønske om å underkommunisere sider ved virkeligheten. Barnevernet ønsker å fremstå som barnas forsvar eller vern, men når det gjelder ungdommer er denne stillingen mer problematisk. Det er normbrudd som er den offisielle grunn til plasseringer for ungdommene, ikke omsorgssvikt. De fleste ungdommene blir plassert i barnevernets institusjoner på grunn av adferdsvansker. Hvordan skal man reagere i forhold til en 16-åring som terroriserer foreldrene sine? Skal man føle synd på ham fordi foreldrene ikke har klart å sette tydelige nok grenser, og på den måten skapt vansker for ham? Eller skal man reagere med normative utsagn slik som "Dette er forbudt. Det gjør man bare ikke" og reagere med normative handlinger ved å plassere ham på en lukket institusjon? Når det gjelder ungdommene har endringene innenfor institusjonene skjedd på det materielle planet, men ikke på det moralske. Ungdommene har fått det bedre materielt. Man er langt fra de store salene med mange ungdommer. Men på tross av humaniseringen, har man ikke løst tvetydigheten som fag og moral utgjør. Ungdommene som terroriserer voksne blir fremdeles plassert på lukkede institusjoner. Faglige begrunnelser

blir skjøvet til side i denne sammenheng, og underordnet moralske prioriteringer.

Institusjonene for barn og ungdom har utviklet seg mer og mer i retning av en faglig spesialisering. Dette gjenspeiles i måten barneverninstitusjoner fremstiller seg på i det offentlige rom. Fra å presentere seg selv som institusjoner med et klart moralsk anliggende (å ta seg av barn i nød eller å rette opp en manglende oppdragelse), fremstiller de seg i våre dager som institusjoner med et faglig innhold basert på barnas eller ungdommenes behov. Det moralske er ikke lenger noen brukbar argumentasjon for en institusjons eksistens, virksomheten må begrunnes faglig. Institusjoner må vise til mål de ønsker å oppnå og til metoder som skal brukes for å nå målene. De må tilby noe utover det å være et bosted. Dette gjelder særlig institusjoner som tar imot ungdommer. Omsorgsfunksjonen er sterkt nedtonet i forhold til den faglige dyktighet institusjonen ønsker å vise når det gjelder det å ta seg av en type klienter. Moralen henvises til det tause felt – det det ikke snakkes om eller det som er glemt (Sørhaug 1992) Tausheten omkring institusjonenes moralske karakter har mange hensikter. Det blir blant annet mulig å omforme virkeligheten slik at den passer inn i ulike fagfelt. Når en av oppgavene for eksempel er å sette grenser, argumenteres det med grenser som et psykologisk betinget behov ungdommene har og ikke som et moralsk anliggende. Slikt unngår man spørsmål om sanksjons- og maktproblemer. Maktbruk forklares ut fra målene som skal nås. På den måten rettferdiggjøres maktbruken og det blir vanskelig å problematisere den.

Forestillingen om institusjoner er at institusjoner er til hjelp for ungdommer, men bildet kan ofte være institusjoner som ikke fungerer etter den uttalte intensjonen. *For* mye av institusjoners ideologi og mye av arbeidet som gjøres på institusjoner kan fra ungdommenes side tolkes som overgrep, selv om intensjonene og meningene hos de ansatte er gode. ”Holdningssituasjoner” – der man fysisk holder en person fast - er gode illustrasjoner på dette. Meningen med å holde en ungdom nede på gulvet med en voksen over seg, og mange ganger flere voksne rundt som holder en, er å få roet ned en situasjon hvor den utagerende og ofte truende ungdom er involvert. Ungdommene opplever disse situasjoner som svært nedverdiggende. Deres maktesløshet avdekkes foran alle. Og tap av ansikt er ikke lett å bære. ”De gjorde meg så liten.” Det kan forstås at slike virkemidler er nødvendig på institusjoner, men de som utsettes for det, har også sin versjon av denne type handlingen. Deres oppfatning er ikke er i samsvar med den offisielle representert av personalet. Ungdommene oppfatter ikke hjelpen slike situasjoner skulle gi.

Under formidlingen av prosjektets resultater på et seminar kom en miljøarbeider med følgende replikk: ”Ja, vi er en total institusjon og hva så?” Veldig kort om totale institusjoner: Totale institusjoner kjennetegnes ved at det etableres et skille mellom verden ”utenfor” og verden ”innenfor” ved hjelp av låste dører og andre fysiske hindringer, eller av geografisk isolering. Institusjonene preges av to særskil-

te trekk: den første er inntaksprosessen som Goffman (1961) kaller for krenkelsesprosessen⁴ den andre er manglende skille mellom arbeid, søvn og fritid. Disse to særtrekk er et ledd i oppnåelse av målet, som er to-delt: det eksplisitte mål som er offentlig og formuleres ut fra institusjonens funksjon i samfunnet og det behovet den er ment å dekke for samfunnet. Det andre målet er implisitt og Goffmann formulerer det som en modifieringsprosess, det vil si at institusjoner er ment å forandre personligheter. Replikken var derfor interessant. Den kan tolkes på mange måter. Det kan være et uttrykk for at nåværende kunnskap om institusjoner ikke gir noe nytt eller nyttig for de som arbeider i disse systemer. Det kan derfor avdekke et behov for nyere teori eller paradigmeskiftet innenfor feltet. Det kan også være tegn på en motsetning mellom teori og praksis på den måten at der hvor teori ser tvang, bruk av makt, krenkelser, osv. ser praksis hjelp. Det kan også være et uttrykk for hva systemet krever av dem som arbeider i det, og hva det gjør med personalet. Det kan virke som om kunnskapen om totale institusjoner ikke har nådd fram. Det er blitt en allmenn sannhet etterhvert at produksjon av kunnskap ikke er nøytral. Den er politisk og ideologisk. Det samme kan man si om bruk av kunnskap. Det passer ideologisk i tiden å ha ungdomsinstitusjoner som er totale, det vil si som viser autoritære trekk. Ungdommer trenger grenser. En kan regne med eller håpe på at hvis problemer knyttet til totale institusjoner ville ha blitt forstått eller arbeidet med, så ville bevisstheten om disse problemene være med på å dempe effekten av dem.

Fag og moral som bærende hierarkier

I det følgende vil jeg presentere en modell for forståelse av den tvetydige institusjonen som inkluderer de problemer og dilemmaer som er beskrevet tidligere i artikkelen. Modellen er basert på Dumonts teori om hierarkiske vs. egalitære systemer/samfunn. På bakgrunn av en analyse av forskjellene mellom India og Vesten har han laget en teori om hierarki (Dumont 1966, 1983).

I individualistiske samfunn er det individet som har verdi framfor kollektivet (felleskapet). Begrepet individet henviser til det moralske individet, uavhengig, autonom og dermed ikke-sosial. Individet er en verdi i seg selv i kraft av å være individ og er overordnet samfunnet. Likhet mellom individer er et grunnleggende trekk som får en del konsekvenser for samspillet mellom individer. Relasjoner som anses som verdifulle er relasjoner mellom mennesker og ting. Åpne motsetninger og maktkamp karakteriserer disse samfunn. I holistiske samfunn er samfunnet overordnet individet. Relasjoner som anses som verdifulle er relasjoner individer seg i mellom. Relasjoner organiseres i systemer. Organiseringen av relasjoner er en måte å holde makt utenfor relasjoner. Dette er i motsetning til ovenfornevnte relasjoner hvor makt er en del av relasjoner.

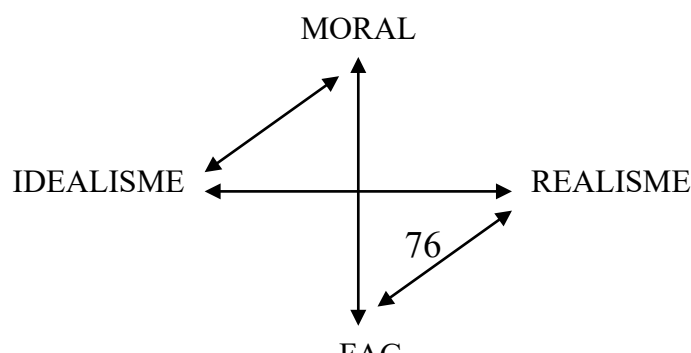
⁴ Krenkelsesritualer er ment å bryte individets selvbilde, slik at et nytt selvbilde dannes.

Den bærende bjelken i hans verk om forskjeller mellom Vesten og India er begrepet hierarki. For Dumont er et hierarki (1) en relasjon mellom en helhet og en del av den helheten eller (2) en relasjon mellom to deler i forhold til en helhet. Et hierarki er laget av to elementer som inkluderer hverandre. Makt mellom motsetninger ekskluderes på den måten at hierarkiet inkluderer motsetningene. Det er mulig å være lik og forskjellig samtidig. Det er ikke enten eller, men både/og. Hierarkier bygges på verdier og på valget av disse samme verdier. Således innebærer ethvert verdivalg en konstruksjon av et hierarki.

Hierarki er et hovedtrekk ved holistiske samfunn. Det anses som et organisatorisk middel for det sosiale liv. Betrakter man hierarkiet barn-voksen i forhold til det å være menneske, er det for eksempel gitt at barna er underordnet de voksne selv om både barn og voksne er mennesker. Men hierarkier er ikke stive systemer og de kan reverseres. I noen situasjoner kan det vise seg at det er de voksne som er underordnet barna. Motsetningene inkluderes i hierarkiet, noe som har en stabiliserende effekt på systemet eller samfunnet. I individualistiske samfunn er synet på hierarki relatert til makt og fordelingen av goder. Interessekonflikter, urettferdigheter, diskontinuiteter blir resultater av en slik tenkemåte.

Dumont problematiserer maktproblematikk lite i forbindelse med sin utredning om hierarki. Det kan tenkes at makt er like relevant og problematisk innenfor holistiske samfunn basert på et hierarkisk prinsipp som det er i individualistiske samfunn basert på et egalitært prinsipp. Han kan derfor kritiseres for det. Men det han problematiserer derimot, er rollen som verdier spiller innenfor de to samfunnstyper. I holistiske samfunn er det umulig å skille ideer (tanker) fra verdier. Ideer og verdier henger sammen. Verdier er en innebygget del av forestillingsverdenen. I moderne samfunn skiller man verdier ut av forestillingsverden, ut av "helheten". Handlinger betraktes uavhengig av verdier. Men Dumont problematiserer dette ved å si at det er umulig å ha en form for organisert sosialt liv uten å ha noen form for hierarkier. I Vesten gjøres hierarkiene implisitte og hører til det ubevisste.

Hierarkier er gode modeller å tenke med når man vil fange opp institusjonens kompleksitet. Især deres evne til å inkludere motsetningene er verdifull. Det fører til at sort-hvit tenkning faller bort. Man blir nødt til å tenke både-og og til å se hva slags konsekvenser dette får for utførelsen av det metodiske arbeidet. Problemet er å finne eller bygge hierarkier som viser institusjonens dilemmaer. Figuren nedenfor viser hierarkiene som antas å bære institusjonen.

Spenningsforholdet mellom fag og moral kan illustreres med et eksempel. Personalet har sine forestillinger om hvorfor ungdommen er slik han er eller gjør det han gjør. Forklaringene kan være mange: (1) ikke gode nok og tydelige voksenfigurer i barndommen, (2) faren er arbeidsløs og marginalisert, (3) vold i hjemmet, (4) skolevansker, osv. Problemene har hopet seg opp og ungdommen har blitt plassert på institusjon. Selv om alle vet at bildet er mer komplekst enn som så, kan krav til handling føre til en forenkling av kompleksiteten. Opplegget vil da gå ut på å gi ungdommen gode og tydelige voksenfigurer slik at han kan identifisere seg med dem og på den måten gjenfinne en plass i samfunnet og komme seg ut av en marginalisert situasjon. I denne tankerekkefølge er ungdommen ikke skyldig, ikke ansvarlig for det han gjør. Det er en grunn utenfor ham som får ham til å gjøre det han gjør. Handlingene blir tolket som symptomer for noe, ikke som mål i seg selv. Men ungdommene må ansvarliggjøres, ”ta ansvar for hva de gjør”. Hvordan skal miljøarbeideren formidle ansvarlighet på bakgrunn av uskyldighet? Miljøarbeideren blir fanget i det at ungdommen har skyld og ikke-skyld samtidig. De faglige forklaringer gjør ham uskyldig på en måte, mens de moralske kodene miljøarbeideren forvalter på vegne av samfunnet gjør ham skyldig. Disse to sfærene, den moralske og den faglige, opererer samtidig og forvansker miljøarbeidernes arbeidsutøvelse.

Fag og moral er med på å danne forskjellige bilder av ungdommene og av institusjonen. Moral henviser til en mer tvetydig og kompleks verden. Det kaotiske og det eksistensielle ved ungdommene trer tydeligere fram når man går veien om moral. Etske dilemmaer omkring omsorg og behandling, skyld og ansvar, gjør seg gjeldende i større grad. Fag forenkler det komplekse som en studie av moral ved institusjonen avdekker. Derfor er fag innenfor institusjonen nødvendig for personalet. Faglig kunnskap gir et grunnlag for å kunne omdefinere moralske problemer til noe som lar seg løse. Den tilslører moralske dilemmaer, men ser ut til å løse praksisrettede problemer personalet står overfor i hverdagen. Problemer blir til behov som det er mulig å gjøre noe med.

Hvilke moralske problemer er det som omdefineres og dermed tilsløres? Det er særlig to problemer som har en klart definert moralsk struktur. De er gjengangere i barnevernets institusjonshistorie. Det første er guttenes kriminalitet, det vil si guttenes behov for materielle goder og penger. Det andre er jentenes seksualitet, det vil si deres behov for nære relasjoner. Både for gutter og jenter handler dette om anerkjennelse.

Guttene har kunnskap om pengenes verdi i vårt samfunn. Guttene vet at penger gir

status og frihet, og dette er noe de higer etter. ”Har du mye penger, da er man sin egen boss.” ”De fleste vil jo ha nok til seg selv og til kjæresten. Da skylder man ingen noe.” ”Har man nok penger kan man dra til Amerika og starte på nytt.” De fleste gutter på institusjon vet også at de aldri kommer til å bli ferdig med utdanning, og de drømmer om et annet liv hvor de er aktører til sin egen lykke, dog på andre premisser enn det personalet ønsker for dem. ”Når jeg er tyve, da er jeg min egen boss i Amerika med en stor bil.” ”Det er noe de voksne tror på, skolen og sånt. Ikke jeg. Jeg har ingen sjanser i dette systemet. Men morra mi og alle de andre vil ikke innse det. De kan bare le nå, men når jeg har startet på nytt i Florida sender jeg dem et kort. De vil ikke forstå det en gang.” Hvordan man skaffer seg status er et spørsmål om valg, et moralsk valg. Noen gjør det legitimt, ved å ta arbeid og utdanning. Andre gjør det illegitimt, ved å drive kriminelle virksomheter. Det moralske valget tas lite opp til diskusjon, selv om de blir plassert på grunn av kriminell adferd. Innenfor institusjonen skiller man handlingene fra guttene for å kunne arbeide med guttenes psyke. Guttene er ikke det de gjør, men det de føler. Det de føler kan man behandle, det de gjør og det de trenger av penger kan man gjøre lite med. Fra institusjonens side håper man at riktige følelser vil føre til riktige handlinger. At guttene har riktige følelser i forhold til situasjonen de opplever å være i, at de også handler deretter, problematiseres lite. Men guttene har forstått institusjonens budskap: ”Vil du at jeg skal være fattig resten av livet? ”

Når det gjelder jentene blir de fleste betegnet som lite problematiske da de var små: de var flinke, modne for alderen og klarte seg bra. Problemene oppstår i begynnelsen av puberteten. Jentene gjør opprør i forhold til innetiden og til foreldrenes krav om hvem de skal være sammen med. Konfliktene konsentreres om hvordan de skal praktisere sin seksualitet. Kjæresten blir ofte nevnt som utløsende faktor til konflikten, enten fordi han ikke er så bra som han burde være eller fordi datteren foretrekker ham framfor moren eller familien. Jentene blir svært ofte oppfattet som løse og umoralske. De bryter med normer om hva som anses som sømmelig for kvinner og om hva som anses som god kjærlighet for kvinner (jfr. Ericsson 1997).

Min hypotese er at det moralske systemet inkluderer det behandlende systemet og er overordnet det. Med andre ord er miljøarbeiderne satt til å forvalte et bestemt samfunns moral eller moralske koder framfor å behandle. Men denne oppgaven verbaliseres ikke lenger. En fagliggjøring av oppgavene er en måte å mestre det umulige eller ubehagelige man er satt til å gjøre. Å etablere en relasjon på et moralsk grunnlag er en langt vanskeligere prosess enn å etablere en relasjon på et faglig grunnlag. I moralen blir maktaspektet og det normative i relasjonene mer fremtredende. Det gjennomgripende i prosessen blir tydeligere: et menneske skal forandres, enten ved å tvinges til forandring eller ved å behandles til forandring. Det gis sjelden rom til noe annet, fordi disse systemene er skapt til å frembringe eller framtvinge forandring. De som ikke lar seg forandre eller normalisere, blir silt ut av disse systemene, hvis de ikke har rømt på forhånd.

For igjen å nevne Dumont: Tilstanden ved krise- og utredningsinstitusjonen kan forstås som et holistisk system og et individualistisk system som slåss om hege-
moni. Personalet er i sin yrkesutøvelse bærere av et holistisk samfunnssyn hvor verdier og relasjoner mennesker imellom er viktige, og ungdommene er represen-
tanter for et individualistisk perspektiv, hvor relasjoner mellom mennesker og ting, skille mellom verdier og handlinger står sentralt. Guttene er enige i at det er galt å stjele, men dette har ingen innvirkning på deres kriminelle adferd. Penger er den overordnede verdi, de er veien til frihet og selvrealisering. Relasjoner til andre mennesker har lavere verdi. Motsetningene mellom de to perspektiver vanskeliggjør det metodiske arbeidet. Det kan argumenteres her at et av kjennetegnene ved ungdomstiden er selvsentrering, selvopptatthet, individualisering og at karakteristikkene ved ungdommene på institusjonen i så måte er ”typisk” for aldersgruppen. Men konfliktene går dypere enn mellom positive voksne og ungdom som må ha hjelp. Det er konflikt mellom to verdisyn i et og samme samfunn. Det ene vektlegger relasjoner mellom mennesker, det andre vektlegger penger og ting, og avspeiler det moderne i all sin rå nakenhet. Ungdommene er barn av samfunnet, man kan kanskje si karikerte barn av samfunnet (Bell 1976, Bauman 1991, Lash & Friedmann 1992, Friedman 1994). Konflikter mellom de to verdisyn medfører at systemet som krise- og utredningsinstitusjoner representerer ikke er levedyktig uten tvang eller autoritær ideologi.

Videre problemstillinger

Prosjektet som artikkelen tar sitt utgangspunkt i, har gitt mulighet til å problematisere institusjonenes mål og oppdrag. Det kan tenkes at idealisme er et for fremtredende trekk ved institusjonene og at dette har større konsekvenser for personalet og ungdommene enn antatt. Idealismen i forhold til oppdraget kan føre til frustrasjon over at oppdraget ikke kan gjennomføres eller at det gjennomføres for dårlig. Større realisme i forhold til muligheter institusjonene har kan etterlyses. En mulighet kan være en bedre tilpasning av oppdraget i forhold til ungdommene. Ungdommene kjenner seg ikke igjen i beskrivelsen som barneverntjenesten gir av dem. Adferdsvanskelig ungdom er ikke et ungdomsord, men et faglig ord som kategoriserer noen ungdommer i et samfunn. Nødvendigheten av forandring blir derfor lite aktuelt for dem. Ungdommene rapporterer konflikter med foreldrene og mangel på omsorg utenfor institusjonen som sitt problem. Men i strevet etter å fagliggjøre institusjonene blir omsorgen nedtonet. En omdefinering av oppgavene i retning av mer omsorg for ungdommene og avlastning for foreldrene ville kunne være med på å møte ungdommenes behov. En slik omdefinering av oppgavene ville ha som konsekvens at omsorg i forhold til ungdommene måtte problematiseres. Hvordan definere omsorgen som ungdommer, i motsetning til barn, trenger? Hva slags innhold skal omsorgen som rettes mot ungdom med adferdsvansker ha?

Disse spørsmålene er kun noen av de mange spørsmål som reiser seg i kjølvannet av denne institusjonsstudien. Studien har hatt som innfallsvinkel samspillet mellom personalet og ungdommene. Friedmann (1994) nevner at den moderne identitet er preget av relasjonsløshet, materialisme og kunnskap, og at bakenfor selvet finnes intet univers eller mening en kan inkluderes i. I motsetning til dette er den tradisjonelle identitet bærer av autoritet, tro og verdier tilhørende en verden av personlige relasjoner. Dette er i tråd med Dumonts teori om holistiske vs. individualistiske samfunn som ble drøftet tidligere i artikkelen. Ved å anvende disse perspektiver på undersøkelsen kan personalets oppgave reformuleres på følgende måte: Har vi med "moderne" ungdommer og et "tradisjonelt" barnevern å gjøre? Står miljøarbeiderne i møte mellom de to: Er han eller hun et "moderne" menneske som er satt til å gjøre en "tradisjonell" oppgave som består i å gi ungdommer relasjoner til andre mennesker? Det finnes intet entydig svar på dette. Litt enkelt kan det sies at mye tyder på at det moderne og det tradisjonelle møtes på institusjonen og at både personalet og ungdommene er bærere av det moderne, mens organisasjonen som sådan er tradisjonell. Hvilke konsekvenser dette har for institusjonsverden og for det metodiske arbeid som gjøres innenfor disse institusjoner gjenstår å undersøke.

Presentasjon av institusjonsstudien kunne ha vært annerledes enn den som ble fremlagt her. Institusjonen kunne ha blitt fremstilt som et senter med god kompetanse til å ta seg av ungdommene, med en psykolog som har lang erfaring i klinisk psykologi med adferdsvanskelig ungdommer, med to dyktige spesialpedagoger, med for det meste erfarne miljøarbeidere, osv. Institusjonen "produserte" også brukbare utredninger, ga krisehjelp, osv. Organisatorisk var institusjonen kanskje litt uferdig, men dette kunne unnskyldes med at den var forholdsvis ny. Institusjonen var i det hele tatt en moderne institusjon, godt gjennomtenkt, villig til å hente kunnskap om nødvendig og villig til å lære. Den velfungerende institusjon, med et godt kvalifisert personell, er også en side ved institusjoner. I dette ligger det et dilemma når det forskes på institusjoner. Avhengig av hvem sitt syn som formidles, personalet eller brukerne, i dette tilfellet ungdommene, får man to forskjellige presentasjoner av institusjonsverdenen.

Det finnes mye kunnskap om institusjoner (Goffman 1961, Perrow 1972, Etzioni 1966, Løchen 1971, Foucault 1975, Sørhaug 1982, Morgan 1986, Fustier 1988, Repstad 1994) og lite tyder på at et paradigmeskifte står for døren når det gjelder institusjonsforskning. Med dette menes at man vil fortsette å produsere samme type kunnskap om institusjoner, med personalet på den ene siden og brukerne på den andre. Det problematiske er at representasjoner sjelden integreres i et samlet syn på institusjonen, men at de utløser motstand og konflikter. Selv om man har kunnskap om hverandre, vil man ikke forstå hverandre. Monologene stortrives i hverandres selskap på institusjoner. Personalet liker ikke å bli utfordret i sitt syn på ungdommer eller på arbeidet de gjør. Ungdommene liker ikke å bli utfordret på sin måte å

leve livet på. Forskerne kan oppleve det som like ubehagelig å bli utfordret i sin tolkning av institusjonen og det metodiske arbeidet som drives. Men hva med selve institusjonene? De utgjør meget motstandsdyktige organisasjoner eller systemer. De holder seg utenfor denne debatten og re-produserer seg selv, med en meget spesiell innebygget evne: den å fremtvinge spesifikke adferdsmønstre i alle involverte aktører.

Litteratur

- Bauman, Z. 1991. *Modernity and Ambivalence*. Cambridge: Polity Press.
- Bell, D. 1976. *The Cultural Contradictions of Capitalism*. London: Heinemann.
- Dumont, L. 1966. *Homo hierarchicus. Le système des castes et ses implications*. Paris: Editions Gallimard.
- Dahl, T S. 1978. *Barnevern og samfunnsvern*. Oslo: Pax Forlag.
- Dumont, L. 1983. *Essais sur l'individualisme. Une perspective sur l'idéologie moderne*. Paris: Editions du Seuil.
- Ericsson, K. 1997. *Drift og dyd. Kontrollen av jenter på 50-tallet*. Pax bokforlaget.
- Ericsson, K. 1994. Barnevern og samfunnsvern i etterkrigstida. I Evans, T.D. Frønes, I. og Kjølørød, L., red. *Velferdssamfunnets barn*. Ad Notam Gyldendal.
- Etzioni, A. 1966. *Moderna organisationer*. Stockholm: Bonniers.
- Foucault, M. 1975. *Surveiller et punir. Naissance de la prison*. Paris: Ed. Gallimard.
- Friedmann, J. 1994. *Cultural Identity and Global Process*. London: Sage.
- Fustier, P. 1988. L'infrastructure imaginaire des institutions. A propos de l'enfance inadaptée. I Käes, R., red. *L'institution et les institutions. Etudes psychanalytiques*. Paris: Bordas.
- Goffman, E. 1961. *Asylums*. New York: Doubleday & Company.
- Grinde, T. V. 1993. *Kunnskapsstatus for barnevernet*. Tano.
- Hennum, N. 1993. *Det organiserte nederlag. Krise- og utredningsinstitusjoners vanskelige verden*. Rapportserie fra Barnevernets Utviklingssenter 1/93.
- Hennum, N. 1997. *Den komplekse virkelighet. Krise- og utredningsinstitusjoners tvetydige verden*. NOVA-rapport 11/97.
- Hillman, J. 1992. Therapy keeps us from changing the world: an interview with James Hillman. Sun, april 1991 Referert i *Utne Reader*.
- Ivy, M. 1995. Have you seen me? Recovering the inner child in late twentieth-century America. I Stephens, S., red. *Children and the Politics of Culture*. New Jersey: Princeton University Press.
- Lash, S. og Friedman, J., red. 1992. *Modernity and Identity*. Cambridge: Polity Press.
- Løchen, Y. 1971. *Idealer og realiteter i et psykiatrisk sykehus: en sosiologisk for-*

- tolkning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Morgan, G. 1986. *Images of Organization*. London: Sage Books.
- Nielsen, B. 1986. *Anstaltbørn og børneanstalter gennem 400 år*. København: Forlaget SocPol.
- NOU 1985:3. Tiltak for ungdom med adferdsvansker.
- Ogden, T. og Veselka, J. 1990. *Utvikling av tiltakskjede i Oppland fylke*. Rapportserie fra Barnevernets Utviklingscenter, Oslo, 3/90.
- Perrow, C. 1972. *Complex Organizations: A Critical Essay*. Glenview, Ill.: Scott, Foresman.
- Repstad, P. 1994. *Sosiologiske perspektiver på helse- og sosialinstitusjoner*. Tano.
- Sørhaug, T. 1982. *Ansatte og innsatte på et psykiatrisk sykehus. Makt, gjensidighet og ansvar*. Oslo Occasional Papers in Social Anthropology.
- Sørhaug, T. 1992. Kjærlighetens semantikk. *Fokus 1*.